

Särskild utredning

P10 - området i Strängnäs

Eldsund 6:1 m. fl, Strängnäs socken, Strängnäs kommun,
Södermanlands län.

Ingeborg Svensson

Särskild utredning

P10 - området i Strängnäs

Eldsund 6:1 m. fl, Strängnäs socken, Strängnäs kommun,
Södermanlands län.

Ingeborg Svensson

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2008

© 2008 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkeologi@dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Ingeborg Svensson
Omslagsbild: Södermanlands län. Utredningsområdets geografiska läge
markerat med röd punkt.

Där inget annat anges har den digitala Fastighetskartan, respektive Gröna
kartan (GSD) för Södermanlands län använts som underlag.

Allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01672.

Nyköping 2008

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 5

Syfte och metod 5

Syfte
Metod

Landskap 5

Natur
Kultur

Beskrivning av den särskilda utredningen 8

Inledning
Objektsbeskrivningar
Registrerade lämningar

Sammanfattning 16

Administrativa uppgifter 16

Referenser 17

Bilagor 18

1. Schakttabell
2. Schaktplaner, Strängnäs 138:1 & 143:1

Figur 1. Översiktskarta över Södermanlands län med kommuner, större orter, vägar och angränsande län. Utredningsområdets geografiska belägenhet är markerat med röd kontur. Skala 1:800 000.

Utgångspunkt

Sörmlands museum har den 18, 19 & den 27 augusti år 2008 utfört en särskild utredning. Utredningen utfördes med anledning av att P10 Vasallen AB genom Sweco undersöker förutsättningarna för att planlägga ett område som tidigare tillhört Strängnäs regemente (P10). Det aktuella området ligger inom fastigheten Eldsund 6:1 m. fl, Strängnäs socken och kommun i Södermanlands län.

Utredningsområdet är beläget strax nordväst om Strängnäs stad, söder om riksväg 55 och broförbindelsen till Tosterön (se figur 3). Det av länsstyrelsen angivna utredningsområdet uppgick till en yta om cirka 805 000 m².

Ansvarig för kostnaden var P10 Vasallen AB. Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 11§ Lagen (1988:950) om kulturminnen mm (1st dnr: 431-7795-2008).

Ansvarig för den särskilda utredningen var Ingeborg Svensson som också har sammanställt föreliggande rapport. I fältarbetet deltog även Patrik Gustafsson. Båda är verksamma som arkeologer på Sörmlands museum.

Syfte och metod

Syfte

Syftet med den särskilda utredningen var att fastställa om det förekommer okända fasta fornlämningar inom det av länsstyrelsen angivna utredningsområdet.

Därutöver skulle den antikvariska statusen på de osäkra lämningarna Strängnäs 120:1, 138:1, 143:1 fastställas. Ytterligare ett syfte var att utreda om lämningarna Strängnäs 119:1-2 & Strängnäs 420 (som ligger strax utanför utredningsområdet) hade en vidare utbredning inom det aktuella planområdet.

Den särskilda utredningen ska även ge en fördjupad bild av fornlämningsbeståndet samt utgöra ett beslutsunderlag för länsstyrelsen och ett planeringsunderlag för exploatören.

Metod

Den särskilda utredningen var uppdelad i två steg. I utredningens *etapp 1* utfördes en genomgång av befintligt arkiv- och äldre kartmaterial. I det här sammanhanget har Informationssystemet om fornminnen (FMIS) tillsammans med den digitala Fastighetskartan (GSD) använts som utgångspunkt. Ytterligare kartmaterial har utgjorts av den topografiska kartan samt digitaliserade äldre lantmäteriakter (Lantmäteriets digitala arkiv, LMS & RAK). Genomgången av arkiv- och

kartmaterialet gjordes för att få en uppfattning om förutsättningarna för förhistorisk och historisk bebyggelse samt för att påvisa indikationer på fornlämningar inom området. Därefter utfördes en inventering av det aktuella utredningsområdet samt en besiktning av tidigare registrerade fornlämningar och kulturlämningar.

Etapp 2. Inom utredningsområdet grävdes tio sökschakt med hjälp av traktorgrävare. Syftet med sökschakten var dels att spåra ovan mark ej synliga fornlämningar i form av fynd och/eller anläggningar, dels att fastställa status på sedan tidigare registrerade osäkra lämningar. Sökschakten rensades för hand och beskrevs i text. De lämningar (Strängnäs 138:1 & 143:1) som hade osäker antikvarisk status inom utredningsområdet torvades också delvis av för hand.

Samtliga sökschakt och objekt mättes in digitalt med hjälp av GPS. Ett representativt urval av lämningar och objekt dokumenterades med hjälp av digitalkamera.

Landskap

Natur

Planområdet har tidigare utgjort en del av Strängnäs regemente (P10). I sydöst ligger regementsområdet från år 1921 som i huvudsak är bebyggt. Enstaka orörda ytor inom regementsområdet finns kvar och utgörs av hållmark och skog. Regementsområdet ingår i ett område av riksintresse för kulturmiljövården. Se vidare under rubriken *Kultur*.

Den norra delen av planområdet omfattar såväl bebyggelse som enstaka mindre sammanhängande ytor med till en del opåverkade markområden. Bebyggelsen utgörs idag till stora delar av inhägnade områden med mindre industriverksamheter och lagerlokaler. I anslutning till bebyggelsen finns större utfyllda och utplanade ytor i form av bland annat parkeringar och uppställningsplatser för material och maskiner (se figur 4-6).

De opåverkade miljöerna inom utredningsområdet utgörs dels av små mindre öar insprängda i industribebyggelsen, dels av ett större sankt lövskogsområde närmast Mälaren i öster. I den östra delen ligger också Eldsundsviken som utgör en del av Mälaren. Här hade tidigare Eldsundsån sitt utflöde. Idag är den delen av ån som ligger närmast viken övertäckt och går under mark (figur 4), medan den västra delen utgörs av ett öppet dike omgivet av sankare partier med vass. Den inre delen av själva Eldsundsviken är idag kraftigt igenväxt.

Den södra delen av planområdet utgörs av berg och morän medan området i anslutning till Eldsundsån består av lera med inslag av sankare partier (SGU). Norr om Eldsundsån finns ytterligare partier med berg

och moränryggar. Planområdet ligger mellan 0 och 45 meter över dagens havsnivå.

Kultur

Utredningsområdet ligger i en miljö är starkt präglad av Södermanlands regemente (P10). Regementet flyttade år 1921 från Malmköping till det nybyggda regementessområdet i Strängnäs och höll sedan till där fram till år 2005 då det lades ned (Sergel, 1977, s. 275 & Riksdagen, Försvartsutskottets betänkande 2005/06:FÖU2). Området ingår i ett riksintresse för kulturmiljövården (D18) som också omfattar Strängnäs stad (Riksintressanta kulturmiljöer i Sverige, 1990, s. 29).

Inom utredningsområdet fanns sedan tidigare en känd fast fornlämning (Strängnäs 440) registrerad. Fornlämningen utgörs av en ensamliggande rund stensättning. Det fanns också en uppgift om en spärranordning, i form av ett fyrtiotal ekstockar, som tidigare hade noterats i Eldsundsviken (Strängnäs 368). På vikens södra strand har botten av ett kopparkärl påträffats (Strängnäs 388). Kärllet anses vara från vikingatid och påträffades i samband med ett vägbygge (FMIS). Fram till slutet av 1600-talet utgjorde Eldsundsviken och Eldsundsån en farbar vattenförbindelse mellan öarna i Mälaren och de inre delarna av det nuvarande fastlandet (se figur 2).

Innan den särskilda utredningen genomfördes fanns ett par osäkra lämningar som antikvariskt hade bedömts som så kallade bevakningsobjekt. De utgjordes av två möjliga gravar i form av en osäker triangulär stensättning (Strängnäs 138:1) och en osäker kvadratisk stensättning (Strängnäs 143:1). Det hade också funnits ytterligare en stensättning registrerad inom området (Strängnäs 120:1). Vid en besiktning av länsstyrelsen

år 1992 kunde dock lämningen inte återfinnas. Det samma gäller för två lämningar belägna strax utanför det nuvarande planområdet i sydöst (Strängnäs 119:1-2). Enligt uppgift har det också funnits rester efter en "vikingaborg" (Strängnäs 420) i Kasernskogen. Uppgiften kontrollerades inte vid revideringsinventeringen då området vid det tillfället var inhägnat (FMIS).

Den militära verksamheten som pågått inom området under årens lopp har naturligtvis omdanat och påverkat landskapet i hög grad. Här finns till exempel rester efter skjutbanor, hinderbanor och baracker. Namngivningen av platser inom området har också till en del att göra med de militära aktiviteterna, som till exempel *Skansbacken* och *Kasernskogen*. I sann nationalromantisk anda fick också *Vikingaberget* sitt namn i samband med att regementet etablerade sig i området år 1921 (Leijonhufvud, 1933, s. 17). De militära aktiviteterna under modern tid har till stora delar raderat ut spåren efter det som skett i området innan regementet kom till platsen och satte sin prägel på miljön.

Inom planområdet finns således endast ett fåtal områden som är påverkade av senare tiders bebyggelse. De orörda ytorna ligger ställvis kvar som mindre områden i den omgivande bebyggelsen. I den nordöstra delen av utredningsområdet finns ett större sammanhängande markområde i anslutning till Mälaren. Nivåerna över havet inom denna yta är dock så pass låga att de inte har utgjorts av fast mark under förhistorisk tid, och till delar inte heller under historisk tid (se figur 2). De under förhistorisk tid tillgängliga, flacka ytorna där boplatser skulle kunna finnas, är idag till stora delar bebyggda. Det gäller till exempel Kasernområdet samt bebyggelsen vid Svältskogen och Broåsen (se figur 10).

Figur 2. Bilden visar ett utdrag ur en karta från år 1690. Symbolen för Strängnäs stad syns i det högra hörnet. Eldsundsån utgjordes vid den här tiden av farbart vatten och Kasgarn var en mindre ö i Mälaren. Namnen Eldsund och Kasgarn är markerade med röd rektangel. Källa: Lantmäteriets digitala arkiv, LMS akt C91-1:1.

Figur 3. Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Strängnäs 10H NV med utredningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Beskrivning av den särskilda utredningen

Inledning

I samband med inventeringen kunde det konstateras att stora delar av miljön var kraftigt påverkad av aktiviteter som har skett under modern tid. Områden hade schaktats ur och/eller fyllts ut med till exempel grus, sand, jord. Antalet ytor som det var meningsfullt att gräva sökschakt inom blev därför försvinnande litet.

De militära aktiviteterna som skett inom området (P10) har satt sina spår i form av mängder med olika varianter av stridsvärn, stridsvagnshinder, bunkrar, vallar, betongfundament och murar. Den största delen av de påträffade objekten inom området utgörs därför, inte helt oväntat, av spår efter den militära verksamheten. Objekten registrerades till en början som enstaka objekt i form av stridsvärn. Det visade sig snart vara en ohållbar strategi, då varje impediment innehöll rikliga mängder med olika former av militära anläggningar. Efterhand kom därför lämningarna istället att registreras som områden med militära anläggningar.

Objektsbeskrivningar

Objekt 1. Husgrund, historisk tid. Objektet ligger i den sydöstra delen av utredningsområdet, mitt emot en rad med villor längs med Regementsvägen (se figur 10). Lämningen är belägen i skogsmark och utgörs av en cirka 5 x 5 m stor stengrund. Stenmaterialet är rundat och mellan 0,4 och 0,7 meter i storlek. I nordöst och sydväst återfinns två större stenblock. Stengrunden ligger på idag övergiven tomtmark i anslutning till ett befintligt bostadshus. I området finns också rester efter stensatta rabatter, murar och terrasser. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 2. Husgrund, historisk tid. Objektet ligger väster om **objekt 1** (se figur 10). I området har det tidigare stått ett bostadshus som idag är rivet. Byggnaden kan ses på den äldre ekonomiska kartan från år 1957 (RAK id J133-10H7d59). Liksom objekt 1, utgörs lämningen av en fyrkantig cirka 5 x 5 meter stor stengrund. Stenmaterialet utgörs av rundade stenar i storlek 0,4 - 0,7 meter. I området finns rester efter murar, stensatta rabatter och terrasser. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 3. Hällristning. Objektet utgörs av en skålgrop i ett stenblock och ligger väster om **objekt 1 & 2** (se figur 10). Skålgropen återfinns på den plana ovasidan av stenblocket som är rundat, cirka 3 x 2 meter stort och 0,60 meter högt. Gropen är rund, cirka 10 cm i diameter och cirka 2 cm djup (se figur 7). Blocket med skålgropen är beläget i skogsmark, cirka 25 meter över dagens havsnivå. **Fornlämning.** Objektet ska om möjligt undvikas. Om det inte går att genomföra ska objektet

dokumenteras och flyttas till lämplig plats efter samråd med länsstyrelsen.

Objekt 4. Stridsvärn. Objektet utgörs av två stycken skyttevärn belägna i stenbunden skogsmark och ligger väster om **objekt 1, 2 & 3** (se figur 10). Lämningen utgörs av en cirka 3 x 3 meter stor grop. Gropen avdelas i mitten av ett större stenblock. Runt värnen finns en uppbyggd vall av stenar i storlek 0,4 meter. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 5. Minnesmärke. Objektet utgörs av en skylt är belägen i blockrik skogsmark strax utanför den sydöstra delen av utredningsområdet (se figur 10). Skylten markerar nedslagningsplatsen för en sprängbomb. Bombanfallet genomfördes av främmande flygplan den 22 februari 1944 och var riktat mot Strängnäs regemente. En bomb slog ned väster om Soldathemmet och ytterligare bomber föll ned på isen norr om Kanslihuset. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 6. Stridsvärn. Objektet utgörs av en delvis övertorvad stenvall och ligger i blockrik skogsmark på höjdpartiet sydväst om regementesområdet (se figur 10). Muren är uppbyggd av rundat och kantigt stenmaterial och är 15 meter lång, 2 meter bred och 0,7 meter hög. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 7. Område med militära anläggningar. Objektet utgörs av tre stycken skyttevärn och ligger blockrik skogsmark på höjdpartiet sydväst om regementesområdet (se figur 10). Värnen utgörs av mindre gropar som är cirka 1 x 2 meter stora. Runt groparna finns upplagda vallar av sten och jord. Vallarna är cirka 0,20 meter höga. Ett av värnen ligger i anslutning till ett större stenblock. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 8. Stridsvärn. Objektet utgörs av ett skyttevärn och ligger i blockrik skogsmark väster om **objekt 7** (se figur 10). Lämningen består av en grop som är cirka 1,5 x 2 meter stor och ligger i anslutning till ett större stenblock. Runt om gropen finns en upplagd stenvall som är cirka 0,4 meter hög. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 9. Övrigt. Objektet ligger strax nordöst om det tidigare Kanslihuset inom regementesområdet (se figur 10). Byggnaden har tidigare haft en anlagd entré från sjön. Idag syns den som trappor, murar, stensatta rabatter och terrasseringsar uppförda i kalksten. Här finns också rester efter trädgårdsväxter och buskar. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 10. Utgår.

Objekt 11. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget på ett skogsbevuxet höjdpart (Vikingaberget) inom den sydvästra delen av utredningsområdet (se figur 10). Området är cirka 45 x 45 meter stort. Inom

Figur 4. Den del av Eldsundsån som går under markytan. Inom området pågår miljösanering. Bilden är tagen från östsydöst. Foto: Patrik Gustafsson 2008, Sörmlands museum.

Figur 5. Vy över den nordöstra delen av utredningsområdet. Bilden är tagen från sydväst. Foto: Patrik Gustafsson 2008, Sörmlands museum.

Figur 6. Utsikt mot Mälaren från en brygga i Eldsundsviken. Bilden är tagen från västsydväst. Foto: Ingeborg Svensson 2008, Sörmlands museum.

ytan återfinns en övertorvad inrasad bunker av betong. Bunkern är cirka 8 meter i diameter stor och 2 meter hög. Inom objektet finns också ett antal skyttevärn i form av gropar med upplagda vallar av jord och sten runt respektive grop. Värnen är mellan 1 och 2,5 meter stora i diameter och cirka 0,5 meter djupa. Därutöver finns ett par större betongfundament i området (se figur 8). **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 12. Husgrund, historisk tid. Objektet är beläget på ett skogsbevuxet höjdparti (Vikingaberget) inom den sydvästra delen av utredningsområdet (se figur 10). Lämningen utgörs av en rektangulär delvis övertorvad stengrund som är cirka 17 x 7 meter stor och 0,40 meter hög. Centralt innanför grunden finns en 1 x 1 meter stor betongplatta. Byggnaden finns utmarkerad på den äldre ekonomiska kartan från år 1957 (RAK id J133-10H7d59). Väster om byggnadsgrunden finns en 17 x 15 meter stor grusad gårdsplan. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 13. Stridsvärn. Objektet är beläget på ett skogsbevuxet höjdparti (Vikingaberget) inom den sydvästra delen av utredningsområdet (se figur 10). Lämningen utgörs av en uppbyggd stenvall i anslutning till ett större stenblock. Stenarna i vallen är cirka 0,30 meter stora. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 14. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget på ett skogsbevuxet höjdparti (Vikingaberget) inom den sydvästra delen av utredningsområdet (se figur 10). Området är cirka 100 x 40 meter stort och utgörs till delar av partier med berg i dagen. Inom ytan finns en stor mängd mindre skyttevärn. Värnen utgörs av mindre gropar i storlek 1 x 1 meter med upplagda

vallar av sten runt varje grop. Stenmaterialet i vallarna är mellan 0,30 och 0,40 meter i storlek. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 15. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget på ett skogsbevuxet impediment med berg i dagen strax sydöst om Svälten (se figur 10). Området är cirka 60 x 30 meter stort. Inom ytan finns rikligt med mindre skyttevärn som utgörs av cirka 1 x 1 meter stora gropar. Runt om varje grop finns upplagda vallar av stenar i storlek 0,30 - 0,40 meter. I området finns också en uppbyggd stenmur som är cirka 10 meter lång och 1,5 meter hög. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 16. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget på ett skogsbevuxet impediment strax väster om **objekt 15** (se figur 10). Området är cirka 20 x 8 meter stort. Inom ytan finns ett flertal mindre skyttevärn i form av gropar i storlek 1 x 1 meter. Runt varje värn finns upplagda mindre vallar av sten och jord. I vissa fall ligger värnen på rad (se figur 9). I området mellan objekt 15 och 16 återfinns ytterligare skyttevärn. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 17. Område med militära anläggningar. Objektet ligger på ett skogsbevuxet höjdparti, strax nordväst om Svälten (se figur 10). Området är cirka 50 x 60 meter stort. Inom ytan finns rikligt med mindre skyttevärn i form av 1 x 1 meter stora gropar med upplagda mindre vallar runt om varje grop. Ett av värnen är cirka 3 x 2 meter stort och 1 meter djupt. Värnet är delvis täckt med träplankor. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Figur 7. Hällristning, Objekt 3. Skålgropen kan anas till höger om tumstocken. Bilden är tagen från sydsydöst. Foto: Patrik Gustafsson 2008 Sörmlands museum.

Objekt 18. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget i skogsmark inom den västra delen av utredningsområdet (se figur 10). Området är cirka 60 x 40 meter stort. Inom ytan finns rikligt med mindre skyttevärn i form av 1 x 1 meter stora gropar med upplagda vallar runt om respektive grop. I södra delen av området finns ett antal betongfundament och betongplattor. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 19. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget både i skogsmark och i hagmark och ligger inom den västra delen av utredningsområdet (se figur 10). Söder om den öppna ytan i öst-västlig riktning sträcker sig en gräsbevuxen vall. Lämningen är cirka 40 meter lång, 5 meter bred och 2 meter hög. I anslutning till, strax norr om vällen, finns en övertorvad betongbunker. Bunkern är cirka 7 meter i diameter och mellan 1,5 till 2 meter hög.

Mitt emot, på den norra sidan av den öppna hagmarken, finns ytterligare en vall, uppbyggd av sten. I vällen och runt omkring i området finns ett flertal skyttevärn. Värnen utgörs av grävda gropar och varierar i storlek mellan 1 x 1 meter och 5 x 4 meter. Runt värnen finns upplagda mindre vallar av jord och sten. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 20. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget i blockrik skogsmark och ligger inom den nordvästra delen av utredningsområdet (se figur 10). Området är cirka 50 x 80 meter stort. Inom ytan finns enstaka mindre skyttevärn uppbyggda i anslutning till större stenblock som finns naturligt i terrängen. Värnen utgörs av mindre gropar som är cirka 1 x 1 meter stora. Runt om respektive grop finns upplagda mindre val-

lar av jord och sten. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 21. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget i blockrik skogsmark och ligger inom den nordvästra delen av utredningsområdet (se figur 10). Området är cirka 60 x 120 meter stort. Inom ytan finns ett antal skyttevärn i form av mindre gropar. Runt om värnen finns upplagda mindre vallar av jord och sten. En del av värnen ligger i anslutning till större stenblock. I området finns också ett stort betongfundament till en större mast samt och ett antal mindre fundament till stag för masten. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 22. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget i blockrik skogsmark och ligger inom den norra delen av utredningsområdet (se figur 10). Området är cirka 35 x 45 meter stort och kraftigt beväxt med sly. Runt om ett mindre höjdparti ligger ett antal skyttevärn utspridda. Värnen är uppbyggda av stenmaterial och är 1 x 1,5 meter stora och cirka 1 meter djupa. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 23. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget i blockrik skogsmark och ligger inom den norra delen av utredningsområdet (se figur 10). Området är cirka 30 x 160 meter stort. Inom ytan finns ett flertal mindre skyttevärn. Värnen utgörs av cirka 1 x 1 meter stora gropar med mindre vallar av sten upplagda runt om respektive grop. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 24. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget i lövskog inom den nordöstra delen av

Figur 8. Betongfundamenten inom objekt11. Bilden är tagen från sydöst. Foto: Patrik Gustafsson 2008, Sörmlands museum.

utredningsområdet (se figur 10). Området är cirka 60 x 150 meter stort. Inom ytan finns ett flertal skyttevärn i form av gropar, jordvallar och diken. Storleken på värnen varierar mellan 1 och 3 meter i diameter. Värnen är mellan 0,5 och 1 meter djupa. Vissa av värnen har mindre vallar av sten och/eller jord upplagda omkring sig. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 25. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget i lövskog inom den nordöstra delen av utredningsområdet (se figur 10). Marken utgörs av blockig morän. Området är cirka 80 x 80 meter stort. Inom ytan finns ett flertal skyttevärn i form av gropar, stenvallar och diken. Storleken på värnen varierar mellan 1 och 2 meter i diameter. Värnen är mellan 0,5 och 1 meter djupa. Vissa av värnen har mindre vallar av sten upplagda omkring sig. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Objekt 26. Område med militära anläggningar. Objektet är beläget i lövskog inom den nordöstra delen av utredningsområdet (se figur 10). Marken utgörs av blockig morän. Området är cirka 80 x 100 meter stort. Inom ytan finns ett flertal skyttevärn i form av gropar, stenvallar och diken. Storleken på värnen varierar mellan 1 och 2 meter i diameter. Värnen är mellan 0,5 och 1 meter djupa. Vissa av värnen har mindre vallar av sten upplagda omkring sig. **Övrig kulturhistorisk lämning.** Ingen åtgärd.

Registrerade lämningar

Strängnäs 119:1. Stensättning. Den första uppgiften härrör från år 1933, då lämningen (nr 15) beskrivs som en 12 meter i diameter stor stenblandad hög (Leijonhufvud 1933). Vid förstagångsinventeringen år 1957 beskrivs

lämningen fortfarande som en hög, cirka 2 meter i diameter och 0,7 meter hög. Lämningen är övertorvad med i ytan talrika synliga stenar. I ytterkanterna ingår några jordfasta stenblock upp till 2 meter stora. Högens krön är avplanat med påfört grus. I mitten en grop cirka 1,5 x 1,5 meter och cirka 0,3 meter djup. Anläggningen är belägen på plan moränmark inom kasernområdet. Området är delvis genomgrävt och troligen utsatt för ytlig grustäkt. Tillägg i FMIS (dnr 2583/91); I samband med upprättande av detaljplan för regementessområdet konstaterade länsstyrelsen i Södermanlands län genom Anders Hedman (år 1992) att fornlämningen borttagits. Troligen skedde detta i samband med att byggnaderna uppfördes på 1960-talet.

Tillägg; Vid den särskilda utredningen år 2008 bekräftades den sedan tidigare gjorda iakttagelsen (FMIS, dnr 2583/91). **Strängnäs 119:1** kunde inte återfinnas och bedöms därför som **förstörd**.

Strängnäs 119:2. Stensättning. Vid förstagångsinventeringen år 1957 beskrivs lämningen som en rund cirka 4 meter i diameter stor och 0,1 meter hög stensättning. Starkt övertorvad med i ytan enstaka synliga stenar i storlek 0,1 - 0,3 meter. Anläggningen är belägen på plan moränmark inom kasernområdet. Området är delvis genomgrävt och troligen utsatt för ytlig grustäkt. Tillägg i FMIS (dnr 2583/91); I samband med upprättande av detaljplan för regementessområdet konstaterade länsstyrelsen i Södermanlands län genom Anders Hedman (år 1992) att fornlämningen borttagits. Troligen skedde detta i samband med att byggnaderna uppfördes på 1960-talet.

Tillägg; Vid den särskilda utredningen år 2008 bekräftades den sedan tidigare gjorda iakttagelsen (FMIS, dnr

Figur 9. Exempel på skyttevärn inom objekt 16. Bilden är tagen från nordväst. Foto: Patrik Gustafsson 2008 Sörmlands museum.

Resultattabell

Objekt/RAÄ nr	Kategori	Källa	Ruta/Schakt	Status	Åtgärdsförslag
1	Husgrund historisk tid	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
2	Husgrund historisk tid	Inventering RAK		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
3	Hällristning	Inventering		Fornlämning	Dokumenteras/ Flyttas/Undvikas
4	Stridsvärn	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
5	Minnesmärke (år 1944)	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
6	Stridsvärn	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
7	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
8	Stridsvärn	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
9	Övrigt	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
10	Utgår				
11	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
12	Husgrund, historisk tid	Inventering RAK		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
13	Stridsvärn	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
14	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
15	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
16	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
17	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
18	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
19	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd

20	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
21	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
22	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
23	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
24	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
25	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
26	Område med militära anläggningar	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd

RAÄ Nr	Kategori	Källa	Ruta/Schakt	Status	Åtgärd
Strängnäs 119:1	Hög	FMIS Inventering		Ej återfunnen Förstörd	Ingen åtgärd
Strängnäs 119:2	Stensättning	FMIS Inventering		Ej återfunnen Förstörd	Ingen åtgärd
Strängnäs 120:1	Fornlämnings- liknande lämning	FMIS Inventering		Ej återfunnen Förstörd	Ingen åtgärd
Strängnäs 138:1	Stensättning	FMIS Inventering Sökschakt	S6, S7 & S8	Fornlämning	Förundersökning/ Undviktes
Strängnäs 143:1	Stridsvärn	FMIS Inventering Sökschakt	S10	Övrig kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
Strängnäs 368	Spärranordning	FMIS Inventering		Uppgift om	Ingen åtgärd
Strängnäs 388	Fyndplats	FMIS Inventering		Uppgift om	Ingen åtgärd
Strängnäs 420	Plats med tradition	FMIS Inventering		Uppgift om	Ingen åtgärd
Strängnäs 440	Stensättning	FMIS Inventering		Fornlämning	Förundersökning/ Undviktes

Förkortning

FMIS: Informationssystemet för fornminnen (RAÄ)

RAK: Rikets allmänna kartverks kartarkiv. Lantmäteriet i Gävle.

2583/91). **Strängnäs 119:2** kunde inte återfinnas och bedöms därför som **förstörd**.

Strängnäs 120:1. Fornlämningsliknande lämning. Den första uppgiften härrör från år 1933, då lämningen (nr 14) beskrivs som ett 15 meter i diameter stort röse (Leijonhufvud 1933). Vid förstagångsinventeringen år 1957 beskrivs lämningen som en cirka 7 meter i diameter stor och cirka 0,4 meter hög stensättningsliknande lämning. Delvis övertorvad med i ytan synliga stenar 0,3 - 0,6 meter stora. I mitten ett block cirka 3 x 2 meter stort och 1 meter högt. Lämningen är belägen i skogsmark, brytningen mellan krön och sluttning av en blockrik moränrygg. Lämningen hade år 1957 statusen *inprickas ej*. Tillägg i FMIS (dnr 2583/91); I samband med upprättande av detaljplan för regementessområdet konstaterade länsstyrelsen i Södermanlands län genom Anders Hedman (år 1992) att fornlämningen ej kunde återfinnas.

Tillägg; Vid den särskilda utredningen år 2008 bekräftades den sedan tidigare gjorda iakttagelsen (FMIS, dnr 2583/91). **Strängnäs 120:1** kunde inte återfinnas och bedöms därför som **förstörd**.

Strängnäs 138:1. Stensättning? Vid förstagångsinventeringen år 1957 beskrivs lämningen som en rund eller närmast rund, cirka 6 meter i diameter och cirka 0,4 meter hög stensättning. Övertorvad med i ytan synliga stenar i storlek 0,3 - 0,6 meter. Lämningen bedöms som en *osäker forn lämning*. Vid revideringsinventeringen år 2004 bedömdes lämningen som *ett bevakningsobjekt* (FMIS). Lämningen beskrivs som en triangulärt formad stensättning med 9 - 10 meter långa sidor och 0,35 meter hög. Fyllningen utgörs av 0,3 - 0,7 meter stora stenar. Ställvis synlig kantkedja i sydost, 0,25 meter hög av 0,4 - 0,7 meter stora stenar. I västra delen är en grop, 1,5 meter i diameter och 0,7 meter djup. Lämningen ligger i skogsmark på den södra sluttningen av en moränhöjd. Beväxt med en och en rönn.

Tillägg; Vid den särskilda utredningen år 2008 torvades delar av stensättningen av för hand (S7 & S8) och ett 15 x 3 meter stort område (S6) torvades av med hjälp av grävmaskin strax norr om stensättningen (se bilaga 2). Vid avtorvningen framkom en fint lagd stenpackning av ett blandat stenmaterial i storlek 0,2 - 0,5 meter. En tydlig kantkedja av större stenar i storlek 0,4 - 0,5 meter avgränsade anläggningen åt norr. Anläggningen är tydligast åt söder och åt öster. I väster är stensättningen skadad av ett skyttevärn i form av en grop. Hela området är kraftigt påverkat av militära aktiviteter i modern tid i form av grävda gropar, upplagda vallar och murar. **Strängnäs 138:1** bedöms efter den särskilda utredningen som **forn lämning**. Lämningen ska om möjligt undvikas vid den planerade exploateringen. Om det inte går att genomföra ska objektet förundersökas.

Strängnäs 143:1. Stensättning? Vid förstagångsinventeringen år 1957 beskrivs lämningen som en närmast

kvadratisk, cirka 6 x 6 meter (N-S) och cirka 0,4 meter hög stensättningsliknande lämning. Lämningen är delvis övertorvad med i ytan talrika synliga stenar, i allmänhet 0,3 - 0,5 meter stora. Kantkedja, delvis raserad, cirka 0,3 meter hög av 0,3 - 0,5 meter stora stenar. I öster ingår i kanten ett jordfast block, cirka 2 meter stort. Lämningen är belägen i kanten av en skogsbeväxt blockrik moränhöjd. Anläggningen hade år 1957 statusen *inprickas ej*. Vid revideringsinventeringen år 2004 behålls den tidigare beskrivningen med tillägget att det finns en tendens till stensträng åt nordväst och lämningen bedöms som *ett bevakningsobjekt* (FMIS).

Tillägg; Vid den särskilda utredningen år 2008 torvades en 4 x 4 meter stor yta (S10) av lämningen av med hjälp av grävmaskin (se bilaga 2). Vid handrensningen av schaktet gjordes bedömningen att anläggningen utgjordes av ett stridvärn. Stenmaterialet till värnet har tagits från den omgivande blockiga moränen. Stenarna har lagts i en rundat rektangulär form och byggts upp något på höjden så att en grop har bildats i mitten. Anläggningen ligger i anslutning till ett större markfast stenblock. I stridsvärnet påträffades vid rensningen recenta fynd i form av skosulor, tegel och glas. **Strängnäs 143:1** bedöms därför efter den särskilda utredningen som **övrig kulturhistorisk lämning**. Ingen åtgärd.

Strängnäs 368. Spärranordning. Vid revideringsinventeringen år 2004 registrerades en uppgift om ett 40-tal ekstammar nedslagna i dyn. Stammarna ska vara mellan 1 - 2 meter långa och i regel täckta av vatten (FMIS, ATA, Brev 28/5-191).

Tillägg; Vid den särskilda utredningen år 2008 kunde inga rester efter en spärranordningen iaktas i området.

Strängnäs 388. Fyndplats. Uppgift om att det i samband med ett vägbygge år 1921 ska ha påträffats delar av ett kopparkärl. Fyndet kan troligen tillföras 900-talet. Det är dock oklart var fyndet påträffades (FMIS).

Strängnäs 420. Plats med tradition. Vikingaberget. Här anges att det finns rester av en vikingaborg (se hänvisning till G Zetterberg, 1938. OAU i FMIS). Platsen besöktes inte vid revideringsinventeringen år 2004 då området var inhägnat.

Tillägg; Platsen verkar vara felaktigt utmarkerad i FMIS. Uppgiften om en "vikingaborg" är knuten till platsen Vikingaberget (FMIS, G. Zetterberg 1938, OAU). Berget ligger norr om den nuvarande markeringen i Kasernskogen och väster om själva Kasernområdet (se Strängnäs 120:1). Vid den särskilda utredningen år 2008 kunde inga rester efter en "vikingaborg" iaktas vare sig på Vikingaberget eller i området för lämningen **Strängnäs 420**. Objekttypen plats med tradition kvarstår därför, liksom den tidigare antikvariska bedömningen **övrig kulturhistorisk lämning** (se FMIS). Ingen åtgärd.

Strängnäs 440. Stensättning. Anläggningen är belägen strax nordväst om **Strängnäs 138:1** och utgörs av en rund eller närmast rund stensättning. Stensättningen är cirka 6 meter i diameter och 0,4 meter hög. Lämningen är övertorvad med i ytan synliga stenar i storlek 0,3 - 0,6 meter. I den västra kanten är en grop 1 meter i diameter och 0,2 meter djup (skyttevärn). Anläggningen ligger i skogsmark på en avsats i sydslutningen av en moränhöjd. Beväxt med en björk. **Fornlämning.** Lämningen ska om möjligt undvikas vid den planerade exploateringen. Om det inte går att genomföra ska objektet förundersökas.

Tillägg; Vid den särskilda utredningen år 2008 kunde det konstateras att området är kraftigt påverkat av militära aktiviteter som skett i modern tid.

Sammanfattning

Sörmlands museum har den 18, 19 & den 27 augusti år 2008 utfört en särskild utredning. Utredningen utfördes med anledning av att P10 Vasallen AB genom Sweco undersöker förutsättningarna för att planlägga ett område som tidigare tillhört Strängnäs regemente (P10).

Inom det aktuella utredningsområdet fanns sedan tidigare en fast fornlämning registrerad (Strängnäs 440). Därutöver fanns ett antal lämningar med osäker antikvarisk status (Strängnäs 119:1 & 2, Strängnäs 120:1, Strängnäs 138:1, Strängnäs 143:1 och Strängnäs 420). En målsättning med den särskilda utredningen var att fastställa status på de osäkra lämningarna.

De sedan tidigare registrerade lämningarna **Strängnäs 119:1 & 2** (hög & stensättning) kunde inte återfinnas och bedöms därför som förstörda. Detsamma gäller **Strängnäs 120:1** (fornlämningsliknande lämning), vilken inte heller kunde återfinnas och därför bedöms som förstörd.

Lämningen **Strängnäs 138:1** (stensättning) bedöms efter den särskilda utredningen som fornlämning. **Strängnäs 143:1** var sedan tidigare registrerad som en stensättning? och bedömd som ett bevakningsobjekt (se FMIS). Genom den särskilda utredningen kunde det konstateras att lämningen utgörs av ett stridsvärn och bedöms därför som övrig kulturhistorisk lämning.

Vad gäller **Strängnäs 420** (plats med tradition) så verkar platsen vara felaktigt utmarkerad i FMIS. Uppgiften om en "vikingaborg" är knuten till platsen Vikingaberget. Berget ligger norr om den nuvarande markeringen i Kasernskogen. Vid den särskilda utredningen kunde inga rester efter en "vikingaborg" iakttas vare sig på Vikingaberget eller i området för lämningen **Strängnäs 420**. Objekttypen plats med tradition kvarstår därför,

liksom den tidigare antikvariska bedömningen övrig kulturhistorisk lämning.

Angående uppgiften om en spärranordning i Eldsundsviken, **Strängnäs 368**, kunde inget i den vägen iakttas vid utredningens genomförande.

Genom den särskilda utredningen har ytterligare objekt konstaterats inom planområdet. Ett av objekten utgörs av en fast fornlämning i form av **en hållristning** (objekt 3). Ristningen utgörs av en skålgrop på mitten av ett större stenblock. Skålgropen är rund och cirka 10 x 10 centimeter i diameter och 2 centimeter djup.

De övriga påträffade objekten har bedömts som övriga kulturhistoriska lämningar. Samtliga lämningar utgörs av spår efter den militära verksamhet (P10) som har skett i området under de senaste cirka åttio åren.

Utöver militära anläggningar påträffades bland annat ett minnesmärke från år 1944, som berättar om när regementet utsattes för ett bombanfall. Vidare noterades en husgrund som tidigare ingått i den militära bebyggelsemiljön samt resterna efter två källargrunder. Kanslihuset inom kasernområdet har tidigare haft en anlagd entré från sjön. Idag syns den som trappor, murar, stensatta rabatter och terrasserings uppförda i kalksten. Här finns också rester av trädgårdsväxter och buskar. Lämningen kunde inte placeras in under någon av lämningstyperna i FMIS och benämns som övrigt och bedöms som övrig kulturhistorisk lämning.

Resultatet redovisas i Resultattabell samt i bifogade bilagor. Beslut om vidare åtgärder fattas av länsstyrelsen i Södermanlands län.

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie: Arkeologiska meddelanden 2008:06
Södermanlands museums dnr: KN-KUS08-208
Länsstyrelsens dnr: 431-7795-2008
Tid för undersökningen: 080818-080819 & 080827
Personal: Patrik Gustafsson & Ingeborg Svensson
Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige
Stenby 10H 7d. Upprättad av Rikets allmänna kartverk.
Skala 1:10 000.
x6585894 y1567852
Koordinatsystem: RT 90 2,5 V
Höjdsystem: RH 70
Utredningsområde: 805 000 m².

Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums arkiv.

Referenser

Digitala fastighetskartan (GSD). Geografiska Sverige-data. Fastighetskartan med höjdkurvor, Södermanlands län. Lantmäteriet Gävle.

Leijonhufvud, Knut G. A. 1933. Fornlämningar på Södermanlands län:s övningsområde invid Strängnäs. I; *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria XXVI*. Södermanlands fornminnesförening. Strängnäs.

Sergel, Karl. 1977. Flyttningen Malmköping - Strängnäs. I; *Kungliga Södermanlands regemente under 350 år*. Red. G Henricson & N. Ohlsson. Kungl. Södermanlands regementes historiekommitté & Stiftelsen Södermanlands museum.

FMIS. Informationssystemet om fornminnen, Riksantikvarieämbetet. Södermanlands län. <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>. Datauttag 2008-05-24.

Försvarsutskottets betänkande 2005/06:FÖU2 <http://www.riksdagen.se> (2008-10-20)

Gröna kartan. Topografiska kartan, Strängnäs 10H NV. Skala 1: 50 000. Lantmäteriverket, Gävle 1990.

SGU. Jordartskartan; 10 H Strängnäs NV; Serie Ae nr 60. *Sveriges geologiska undersökning*. Uppsala 1984.

Arkiv

Lantmäteriet i Gävle. Lantmäteriets digitala arkiv, Rikets allmänna kartverks kartarkiv (RAK).

Ekonomiska kartan Strängnäs, Södermanlands län. 1957. RAK id: J133-10H7d59

Lantmäteriet i Gävle. Lantmäteriets digitala arkiv, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

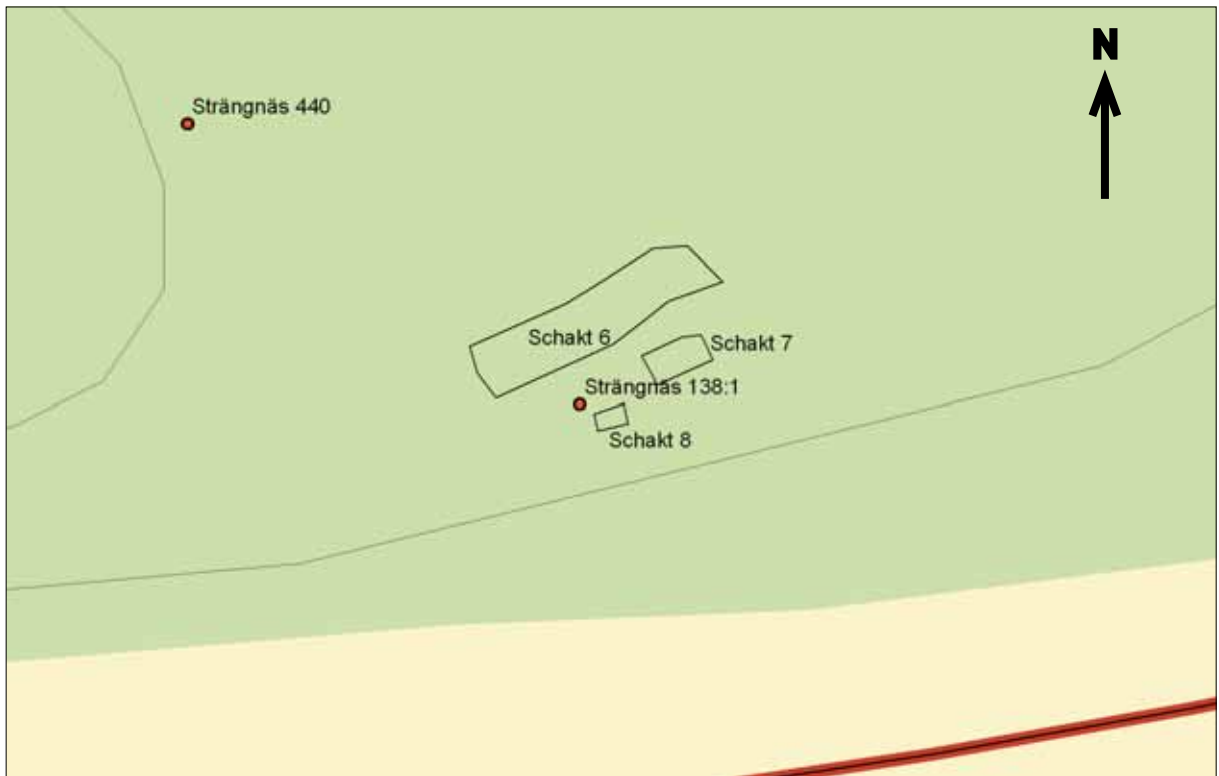
Akt C91-1:1. Karta över Vansö m. fl. socknar. Vansö socken, Södermanlands län. Upprättad av Anders Vetterman år 1690.

Bilagor

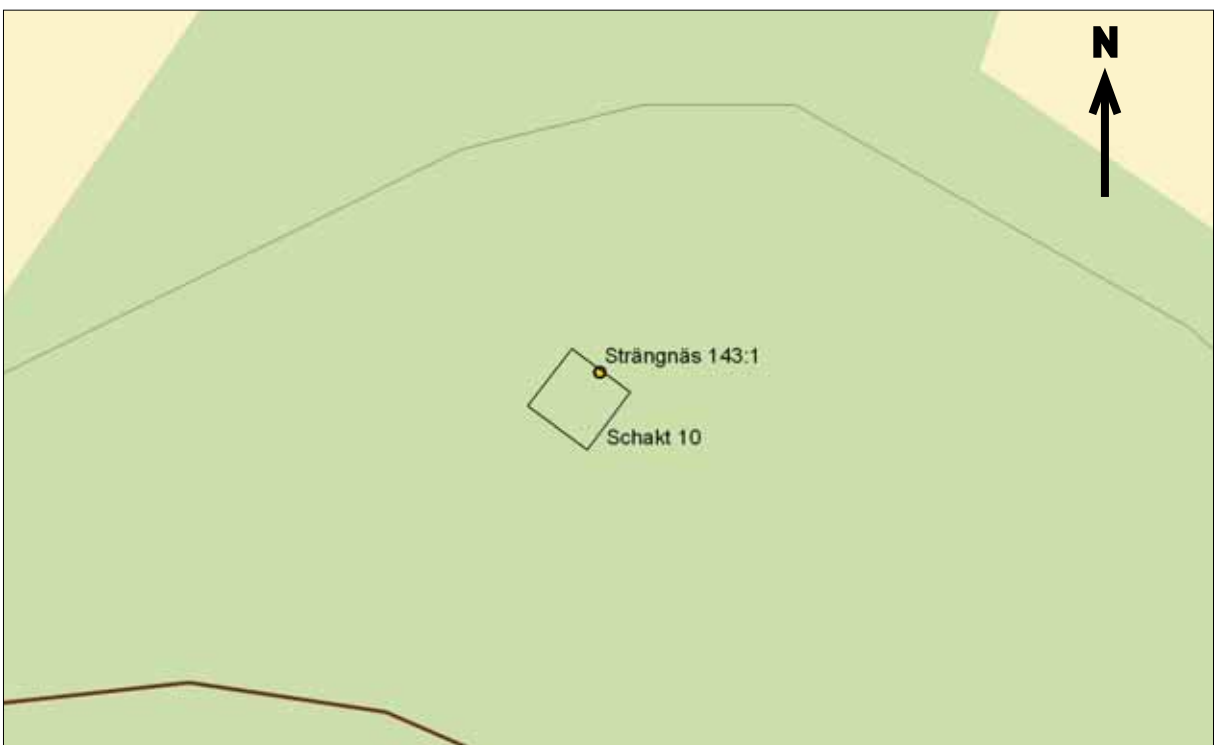
1. Schakttabell

Schakt	Storlek (m)	Djup (m)	Anl.	Objekt	Terräng/Lagerföljd
1.	10 x 4	0,20	-	-	Skogsmark; 0,15 m vegetationsskikt, därefter brungul morän. Recenta fynd i form av patronhylsor.
2.	9 x 2	0,15	-	-	Skogsmark; 0,10 m vegetationsskikt, därefter brungul morän. Recenta fynd i form av patronhylsor.
3.	15 x 1,5	0,15	-	-	Skogsmark; 0,31 m vegetationsskikt, därefter brungul morän. Berghäll i västra delen av schaktet. Recenta fynd i form av patronhylsor, glas och konserverburkar.
4.	20 x 1,5	0,30	-	-	Hagmark; 0,20 m matjord, därefter grå lera. Recenta fynd i form av patronhylsor, militära uniformsdetaljer och glas.
5.	15 x 1,5	0,30	-	-	Hagmark; 0,20 m matjord, därefter ett påfört lager singel och sedan grå lera.
6.	15 x 3	0,10	-	Strängnäs 138:1	Skogsmark; 0,10 m vegetationsskikt, därefter stenpackning som vilade på brungul morän.
7.	4 x 2	0,10	-	Strängnäs 138:1	Skogsmark; 0,10 m vegetationsskikt, därefter stenpackning som vilade på brungul morän.
8.	1 x 2	0,10	-	Strängnäs 138:1	Skogsmark; 0,10 m vegetationsskikt, därefter stenpackning som vilade på brungul morän.
9.	10 x 1,5	0,30	-	-	Våtmark; 0,20 m matjord, därefter grå vattensjuk lera. Recenta fynd i form av plast och brädor.
10.	4 x 4	0,10	-	Strängnäs 143:1	Skogsmark; 0,10 m vegetationsskikt, därefter blockig brungul morän.

2. Schaktplaner

Plan över grävda schakt i anslutning till fornlämning Strängnäs 138:1. Skala 1: 500.

Plan över upptaget schakt i anslutning till fornlämning Strängnäs 143:1. Skala 1: 500.